

Yapı-Eylem Düalizminden Toplumsal Alanlar Teorisine

From Dualism of Structure-Action to the Theory of Social Domain

İbrahim Yücedağ*
Mardin Artuklu Üniversitesi

Özet

Sosyal teorideki yapı-eylem düalizminden hareketle Derek Layder'in 'toplumsal alanlar teorisi'ni ele alan bu çalışma, sürekli olarak vurgulanan makro-mikro ayrımının sosyolojideki temel problemlere yaklaşım tarzını ortaya koymayı amaç edinmektedir. Sosyolojinin, problemleri doğası nedeniyle bir kriz içinde olduğu iddiaları toplumsal gerçekliği anlamada nasıl bir yol izleneceği konusunu gündeme getirmiştir. Bu nedenle, toplumsal yapıdan hareketle toplumsal gerçekliğin anlaşılabilirliği söylemlerine karşı, bireyden hareketle bu gerçekliğin anlaşılabilirliği iddiaları ortaya atılmıştır. Dolayısıyla her iki görüşün de tek bir kanaldan toplumu anlama ve anlamlandırma çabası, toplumsal gerçekliğin anlaşılmasının bir yanı sıra eksik kalmasına neden olmaktadır. Kuşkusuz, bu görüşlerin karşısında, makro ve mikroyu birleştirme çabasındaki teoriler de önemli bir yer edinmektedir.

Layder'in toplumsal alanlar teorisi temelinde yapılan bu çalışmada sosyal teorideki yapı-eylem ayrımına karşı girişilen birleştirme çabaları ele alınmış, bu çabalar içinde 'toplumsal alanlar teorisi'nin temel tezleri ve eksikleri tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Alanlar Teorisi, Bağlamsal Kaynaklar, Psiko-biyografi Alanı, Toplumsal Ortamlar Alanı, Durumsal Etkinlik Alanı, Uyarlayıcı Teori

Abstract

This study addressing the Derek Layer's theory of social domains and the dualism between structure and action in social theory, aims to display the distinction between micro and macro analysis in sociology, emphasized frequently. Arguments on the crisis of sociology because of its problematic nature have brought the questions on how the social reality should be understood. Therefore, the claim that social reality should be understood by analyzing the structure is confronted by the claim that social reality can be understood with a reference to the individual. Thus both discourses having a single channel to understand and to explain society produce one-sided explanation of social reality. Undoubtedly, theories aiming to combine macro and micro have gained significance against these discourses.

* Adres: Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fak., Sosyoloji Bölümü, e-mail: ibrahimyucedag@yahoo.com.tr

In this study based on Layder's theory of social domains, efforts for building bridges between notions of "structure" and "action" in social theory are evaluated, and basic ideas and shortcomings of the "theory of social domains" are discussed.

Keywords: Theory of Social Domain, The Domain of Contextual Resources, The Domain of Psychobiography, The Domain of Social Settings, , The Domain of Situated Activity, Adaptive Theory

I. GİRİŞ

Toplumsal düzeni sağlama gayreti içinde varlık gösteren sosyoloji, 19. yüzyılın kaotik ortamında doğmuştur. Toplumsal problemlere çözüm bulma misyonu yüklenen bu bilim dalı, toplumda meydana gelen her olaya ilişkin çeşitli tartışmalara katılmıştır. Dolayısıyla dönemin önde gelen düşünürlerinin temel tartışma konusu, toplumsal düzene ilişkin olmuştur (Swingewood, 1998: 9). Toplumun bilimi olarak nitelendirilen sosyoloji, sadece kurumlar gibi makro yapıları mı incelemelidir, yoksa bireyi, eylemleri de inceleme nesnesi olarak almalı mıdır? sorusu çözüm aranan konulardandır.

Uzun yıllardır tartışılan bu konu, kendini teorik düzeyde farklı biçimlerde göstermektedir. Sosyal teori, toplumu anlama noktasında ortaya atılan teorilerden hareketle toplumsal gerçekliğe ulaşma çabası içindedir. Sosyal teoride söz konusu problemlere yönelik yeni bakış açıları geliştirmek istenmektedir. Kuşkusuz, sosyolojideki toplum ya da bireyden hangisinin analiz nesnesi olarak ele alınacağı konusu teorik -meta-teorik- düzeydeki tartışmalarla açıklığa kavuşturulabilecektir. Bu bağlamda, sosyal teori çalışmaları, sosyolojinin temeline ilişkin bir tartışmanın ürünüdür.

Sosyolojide ele alınan toplumsal gerçekliğin anlaşılması için neye öncelik tanınacağına ilişkin bir belirsizlik vardır. Kimi düşün adamları (Comte, Durkheim, Marks vd.) toplumu anlamak için 'yapı'ya öncelik tanınması gerektiğini dile getirirken kimileri de *birey-aktör-failin* anlaşılması gerektiğini ileri sürmüşlerdir (Schutz, Goffman, vd.). Yapıyı ön plana çıkaran düşünürler için toplum, sosyal yapıdan oluşmaktadır. Bu nedenle de yapının anlaşılması durumunda birey ve diğer toplumsal unsurlar da anlaşılacaktır. A. Comte'la başlayan bu gelenek sosyoloji tarihinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Bu söylemlerin karşı tarafında ise, toplumsal gerçekliğin ancak bireyden hareketle, bireyin anlaşılmasıyla mümkün olacağına ilişkin söylemler vardır. Birey, aktör ya da faili ön plana çıkaran bu yaklaşım, toplumun bireyden bağımsız anlaşılamayacağı ve bireyin toplumu dönüştürme kapasitesinin göz önünde bulundurulması gerektiğini savunur.

Süregiden tartışmalar, sosyal teoride, makro-mikro, faillik-yapı gibi çeşitli düalizmler şeklinde kendini göstermiştir. Bu düalizmlerden hangisine ağırlık verilmesi gerektiği ya da aralarında nasıl bir senteze gidileceği konusu önem arz etmektedir. Herhangi bir unsuru ön plana çıkarmak yerine ikisi arasında dengeli bir birliktelik kurmanın daha yararlı olacağına ilişkin de çeşitli görüşler vardır. Sözelimi, Giddens'in 'yapılaşma kuramı', Berger ve Luckmann'ın 'toplumsal inşa kuramı', Elias'ın 'figürasyon kuramı' gibi örnekler bu alana ilişkindir. Toplumsal gerçekliğin katı ayrımlardan hareketle incelenmesinin, ele alınan gerçekliği eksik bırakacağı, bütün toplumsal gerçekliği kapsayamayacağı iddiaları makro-mikro

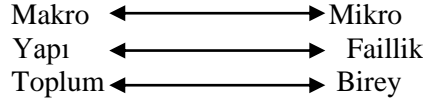
arasındaki birleştirme girişimlerinin esasını oluşturmaktadır. Tam da bu noktada Derek Layder, bu birleştirme söylemini dile getirenler arasında önemli bir yer edinir. Makro-mikro ayrımlarının gereksiz olduğuna inanan Layder, toplumsal gerçekliğin bu tür yapay ayrımlarla anlaşılamayacağını savunmuştur. Layder'e göre, toplumsal gerçekliği oluşturan yapı-eylem, tek bir gerçeğin farklı görünümünü oluşturmaktadır.

Layder'in böyle bir çalışmada bulunması, sıkça tartışılan sosyolojinin kriz içinde olduğu tartışmalarının sonucudur.¹ 19. Yüzyılda Batının sosyal, ekonomik ve siyasal bunalımlarının etkisiyle ortaya çıkan sosyoloji, içinden çıktığı toplumların sözü edilen sorunlarına bir çözüm bulma aracı olarak işlev görmüştür. Nitekim, bu amaca ulaşmak için de çok çeşitli teorik ve pratik değişkenler kullanılmıştır. Zira Durkheim, Weber ve Marx, düşüncelerini “kapitalist toplumda yaşamın anlam ve sonuçlarının tüm sosyal, ekonomik ve siyasal boyutlarıyla görünür hale gelmeye başladığı 18. ve 19. yüzyılların büyük sosyal dönüşümlerine bir cevap vermek üzere geliştirdiler” (Berberoğlu, 2009: 2-3). Batı'lı sosyolojinin sorunlar karşısında zamanla çözüm üretememesi, onun bir kriz yaşadığı iddialarını da güçlendirmiştir. Var olan teori ve söylemlerin işlevselliğini yitirmesi doğal olarak yeni tartışmaların gündeme gelmesine neden olmuştur. 19. ve 20. yüzyılın ilk yarısında sosyal teoride karşılaşılan tartışmalar, toplumların incelenmesinde kullanılacak olan teorilerin yapı/makro merkezli mi yoksa eylem/mikro merkezli mi olduğuna yöneliktir.

Layder, toplumsal alanlar teorisinde sosyal teoride sıkça tartışılan makro-mikro, faillik-yapı ve birey-toplum ayrımlarının temellerine ilişkin yeni bir kavramsal çerçeve ve yorum getirme çabasıdır. Sosyal teorinin, yaşadığı sıkıntılara çare bulma anlamında ortaya atılan bu ayrımların sosyal teori içindeki yeri üzerinde dururken sıkça tartışılan ayrımlar arasında bir uzlaştırmanın nasıl gerçekleştirilebileceğini tartışmıştır.

Layder, teori ve pratiğin birbirini tamamladığı anlayışından hareketle, her iki alanın da birbiriyle sıkı bir ilişki içinde olması gerektiği taraftarıdır. Yani, teorik kabullerden bağımsız, soyut empirik bir araştırmanın varlığı mümkün değildir (Layder, 2006: VIII). Karşılıklı ilişkide bulunan bu alanlar Layder için, sosyal teorinin temellerini ifade etmektedir. Diğer bir deyişle, sosyal teori çalışmasına bu iki alanın birlikteliğinden hareketle başlamıştır. Toplumsal gerçekliğin farklı yanlarının birbirleriyle nasıl bir ilişki içinde olduğu sosyal teorinin temel problemidir. Zaten, sosyal teorideki ayrımların temelinde de bu ilişki derecesi vardır. Makro-mikro ve diğer ayrımlar (yapı-faillik, toplum-birey), toplumsal gerçekliğin bu farklı boyutları arasındaki ilişkiyi anlamak için en uygun yolları tespate çalışan düalizmlerdir. Her üç ayrım da Layder'e göre, toplumsal gerçekliğin farklı; ancak birbiriyle yakın ilişkili boyutlarını anlamak için ortaya atılan ayrımlardır (Layder, 2006: 3).

¹ Bkz. Zygmunt Bauman, “Bir Postmodern Sosyoloji Var mıdır?”, *Retorik, Hermeneutik ve Sosyal Bilimler: İnsan Bilimlerinde Retoriğe Dönüş* (iç.), (Der. ve Çev: Hüsamettin Arslan), Paradigma yay., İstanbul 2002, s. 105-126; Immanuel Wallerstein, *Sosyal Bilimleri Düşünmemek: 19. Yüzyıl Paradigmasının Sınırları*, (Çev: Taylan Doğan), Avesta yay., İstanbul 1999.

Tablo 1: Ayrımlar (Layder, 2006: 343)

Yukarıdaki üç temel düalizmden hareket eden Layder, bireyden hareketle toplumsal gerçekliğe ulaşmaya çalışır. Bunu yaparken de hem makro hem de mikro boyutu dengelemeye çabalar. Bu çabasını, “toplumsal alanlar teorisi” ve “uyarlayıcı teori” ile sistematize ederken teorisini Erving Goffman, Pierre Bourdieu, Anthony Giddens, Norbert Elias ve Jürgen Habermas’ın teorilerini yeniden yorumlayarak oluşturur.

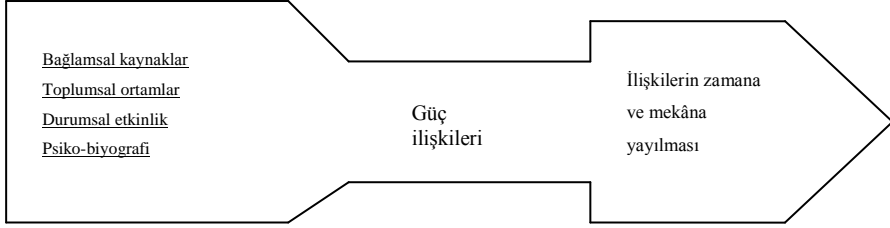
II. TOPLUMSAL ALANLAR TEORİSİ’NİN TEMEL YAPI TAŞLARI

Layder’in toplumsal alanlar teorisi, iki boyutlu bir yapı sergiler. Teorisinin birinci kısmı, makro-mikro, birey-toplum ve faillik-yapı düalizmleriyle ilgili problemleri kapsar. İkinci kısım ise, “pratik sosyal araştırma stratejileri geliştirmeye ... yöneliktir ve faillik-yapı (ve makro-mikro) bağlantılarının daha empirik boyutları”nı ele alır (Layder, 2006: 316). Bir yandan sosyal teorinin soyut girdilerini açıklamaya çalışırken diğer yandan sahadaki yansımalarına ilişkin de değerlendirmede bulunur. Bu çerçevede, Layder, daha önce değindiğimiz gibi sosyal gerçekliğin tek boyutlu değil, alan ve teoriyi kapsayan bir bilim anlayışıyla anlaşılabilirliğini savunmaktadır. Dolayısıyla sosyal gerçeklik, tek boyutlu bakış açılarıyla anlaşılabilir. Layder, toplumsal gerçekliğin, sadece faillik ya da yapıyı ele alan veya bu alanları birleştirmeye çalışan teorilerle anlaşılamayacağı üzerinde dururken, “toplumsal evreni basit bir düalizm (faillik ve yapı düalizmi) çerçevesinde ele almak yerine, çok boyutlu-karşılıklı ilişkili dört alandan oluşan- bir şey olarak düşünmemiz gerekir” iddiasında bulunur (Layder, 2006: 317). Böyle bir bakış açısı, sosyal gerçekliğin karmaşık ve etkileşime dayalı yapısını tanımamıza imkân verecektir. Özetle, toplumun tüm bu karmaşıklığını içine alan çok boyutlu bir yaklaşımın varlığı gereklidir.

Sözgelimi, faillik ve yapı problemiyle ilgilenen teorilerde (fenomenoloji, dramaturji, tarihsel materyalist çözümleme, Parsons’ın işlevselci çözümlemeleri vb.) ileride değinilecek olan psiko-biyografik faktörlerin eksik kaldığı ileri sürülebilir. Bu ayrımda, psiko-biyografik faktörlerin bireyleri nasıl şekillendirdiğini/ürettiğini kavramak zordur. “Özetle, faillik kavramı bireylerin kendine has kişisel güçleri, kapasiteleri, kaynakları ve becerilerinin değişkenliğini gösteremez. Bu yüzden toplumsal faillik kavramındaki temel bir problem, onun çok genel bir insan tasviri olmasıdır-bu kavram temel (bireysel) ayrıntıları yakalayamaz” (Layder, 2006: 320). Layder, genel tanımlamalar yerine özeli kapsayan bir bakış açısından hareket etmektedir. Faillik-yapı ayrımında Giddens’in

failleri, ‘dönüştürme kapasitesi’²ne sahip olarak görmesini eleştirir. Layder’e göre, Giddens’in bu anlayışı, bir yandan faili, yapıda değişiklik yapacak güçte kabul ederken, bir yandan da “duygusal zekâ, esneklik ve öznel güçlerdeki çeşitlilikleri ortaya koyamaz. Eşit kontrol güçlerine sahip olmaları, insanların genel bir kapasitesi olarak toplumsal failliğin dönüştürücü gücünden söz etmenin yanıltıcı olduğunu gösterir” (Layder, 2006: 321).

Toplumsal alanlar teorisi, birbiriyle bağlantılı ve etkileşim halindeki bazı alanlardan oluşmaktadır. Aşağıdaki tablo, bu alanları göstermektedir (Layder, 2006: 318):

Tablo 2: Toplumsal alanların katmanlaşması ve zaman-mekânda güç

Tabloda soldaki katmanlar aşağıdan yukarıya doğru ilerlerken, bireyselden giderek toplumsala doğru bir seyir izler. Ontolojik bir derinlik söz konusuysen sürekli bir dönüşüm içinde olan bu katmanlar, yatay ve dikey hareketlerle ‘güç ilişkileri’ vasıtasıyla zaman ve mekâna yayılma özelliğine sahiptir (Layder, 2006: 318).

Toplumsal alanlar birbirlerinden farklı alanlar gibi görünse de aslında birbiriyle yakın ilişki içerisindedir. Sözgelimi, “toplumsal gerçeklik alanları olarak psiko-biyografi ve durumsal etkinlik, esasen öznel ve öznelarası alanların somutlaşmaları olsalar bile, büyük ölçüde daha nesnel toplumsal ortamlar ve bağlamsal kaynaklar alanlarında etkilenir (inşa edilir ve biçimlendirilir)” (Layder, 2006: 327).

2.1. Psiko-biyografi Alanı

Psiko-biyografi katmanı, bireyin toplumsal varoluşunu ve kişisel özelliklerini kapsar. Bu alan kişinin özel deneyimlerinin bir haritasıdır (Layder, 2006: 318). Deneyimler haritasının içeriği, kişinin, toplumsal etkinliğini önemli ölçüde belirler. Layder, bireyin psiko-biyografik özelliklerinin toplumsal ilişkilerine önemli derecede etki ettiğini düşünür. Sahip olduğu kişisel özellikler onun toplumsal davranışlarının/tepkilerinin farklılıklar göstermesine neden olur. Bu bağlamda Layder, her iki alanın-toplumsal ilişkiler ve psiko-biyografik özelliklerin- birbiriyle sıkı bir ilişki içinde olduğunu ileri sürmektedir. Layder’e göre, yapı üzerinde duran teoriler, birey faktörünü göz ardı ederek, bireyin sanki sadece dışarıdan gelen etkiler neticesinde hareket ettiğini iddia etmektedir. Oysa “çoğu teori söylemler, kurallara uyma, sosyalleşme gibi güçlerin toplumsal olarak inşa edici etkisini abartarak, ‘birey’ veya ‘özne’yi yadsır ya da bastırır ve önemsizleştirir” (Layder, 2006: 319).

² Bkz. Anthony Giddens, *Sosyal Teorinin Temel Problemleri: Sosyal Analizde Eylem, Yapı ve Çelişki*, (Çev: Ümit Tatlıcan), Paradigma yay., İstanbul 2005; Ali Esgin, *Anthony Giddens Sosyolojisi*, Anı yay., Ankara 2005.

Yapı merkezli teorilerin bu tutumları, bireyi/özneyi yok sayar. Ancak, toplum ne sadece bireyden ne de sadece toplumsal ilişki ve yapılardan oluşur. Bireyin ilişkiler boyutunda topluma sağladığı katkıyı aynı şekilde toplum da bireye sunmaktadır. Yani, Layder'e göre, birey hem toplumun içinde hem de dışındadır (Layder, 2004).

Bireyin toplumsal ilişkiler içindeki konumu yanında biricik oluşu, onu salt duygularıyla hareket eden varlık olmaktan alıkoyar. Layder, özellikle rasyonel seçim teorisinde olduğu gibi, bireyi sadece rasyonel esaslara göre davranan bir varlık olarak görmenin da hatalı bir yaklaşım olduğunu söyler (bkz. Hagen, 2000: 197-213). Rasyonel seçim teorisi, "insanların kendilerini kaynakların kıt olduğu bir dünyada 'rasyonel karar verici' olarak görmeleri vasıtasıyla birbirlerine nasıl davranmaları" gerektiğini ifade eder (Kızılcılık, 1996: 165). Oysa toplumsal sistem içinde birey, salt ihtiyaçlarını tatmine çalışan rasyonel varlıklar değildir.

2.2. Durumsal Etkinlik Alanı

Psiko-biyografiyle yakın ilişkide olan durumsal etkinlik, toplumsal etkileşimin pratik boyutunu oluşturur. Yani, toplumsal etkinlik "yaşanılan zamanda' insanlar arasındaki ilişkilerin pratik odağını temsil eder ve aslında toplumsal gerçekliğin öznel ve nesnel boyutlarıyla dolayınları" (Layder, 2006: 325). Bu alan, psiko-biyografik ve sistemsel alanların tesirlerini kontrol eder ve diğer alanlar üzerindeki etkilerini düzenler. Layder'e göre, durumsal etkinlikte farklı bir zamansal boyut vardır. İki insanın karşılaşmaları ve bu karşılaşmaların bitişleri çerçevesinde şekillenir. Geçici ve kısa sürelidir. "Durumsal etkinlik, iki insan arasındaki anlık bir ilişki (selamlaşma veya hava durumuyla ilgili bir yorum) veya birkaç saatlik bir şey (bir kurul toplantısı veya geceyi dışarıda birlikte geçirmek) olabilir, ancak uğraklar genellikle nispeten kısa sürelidir ve ilgili bireylerin 'fiziksel olarak yüz yüze davranışlarıyla' sınırlıdır" (Layder, 2006: 322).

Layder, etkileşim alanının (durumsal etkinlik) temel anlam üretme alanı olduğunu kabul eder. Zira teorisinin temellerini oluşturan sembolik etkileşimcilik ve fenomenolojik teorilerin de temel iddiası budur. Ancak, sembolik etkileşimcilik ve fenomenolojinin anlam üretme süreci ve alanına dar bir bakış açısıyla yaklaşması ve anlamın ancak etkileşimle oluşabileceği anlayışına karşı çıkmaktadır. Yani, Layder, anlam üretme alanına ve sürecine daha geniş bir perspektiften yaklaşmaktadır. Anlam, farklı alanların etkilerinin bir bileşimidir (Layder, 2006: 322). Anlamın üretiminde psiko-biyografik faktörler ne kadar etkiliyse, dış faktörler de bir o kadar etkilidir. Anlamın yaratılmasında, öznel-kişisel faktörler kısmi bir etkiye sahiptir. Layder, bunu öpme örneğinden hareketle anlatmaktadır. Bireyin, öpüşmeye yüklediği anlam, -cinsel, psikolojik ya da biyolojik- kişinin diğer bireylerle öpüşmeye karşı mesafeli durmasına sebep olabilir. Ancak sadece bu durum anlamın yaratılmasına yetmez. "Kişiler arası dinamikler ve etkileşimin oluşumsal doğası da önemli bir rol oynayacaktır, fakat kesin önemde olan, anlamın kişisel, öznel yanlarının, ilişkisiz olarak görülerek göz ardı edilemeyeceğidir" (Layder, 2006: 323). Layder, Garfinkel (Heritage, 2008) ve Goffman'ın (Johnson, 1981) sadece bireyler arası etkileşimin anlamın yaratılmasında yeterli olduğu iddialarına karşı çıkar. Bu teorisyenler, anlamın kaynağını, ortaya çıktığı etkileşim durumuna atfederler. Yani, dışsal faktörlerin önemini yadsırlar. Onlara göre, anlam, dışsal değil, içsel faktörler tarafından yaratılmaktadır. Layder'in itirazı, bu

teorisyenlerin içsel faktörlere aşırı önem vererek dışsal faktörleri göz ardı etmeleri noktasındadır. Tekçi bir bakış açısına sahip olmaları, farklı alanlar arasındaki etkileşimi görmelerini engeller.

Toplumsal alanlar teorisinde, “yeniden-üretilen, ‘birikmiş’ kültürel anlamların (örneğin sözlükteki tanımların) durumsal etkinlik üzerindeki etkisi yadsınmaktan ziyade vurgulanır. Etkinlik içinde anlam öznel, dışsal ve durumsal etkilerin bir karışımı olarak anlaşılmalıdır” (Layder, 2006: 323).

Birey, etkileşim içinde oluşu ve karşılaşmaları çeşitli şekillerde kontrol etmeye çalışır. Layder bunun 3 şekilde gerçekleştiğini ifade eder. Bunlardan ilki, toplumsal etkileşim esnasında soğukkanlılığı koruma ihtiyacı şeklinde belirir. Soğukkanlılığını yitirme ve öz denetim eksikliği ilişkilerin düzgünlüğünü ve düzenli olan karakterini tehlikeye sokar. İkinci olarak, kabul görme karşılıklı ilişki sayesinde gerçekleşir ve birey buna ihtiyaç duyar. Üçüncü olarak da durumsal etkinlik, ‘elde hazır’ bir nitelik gösterir. Dolayısıyla bu elde hazır oluş sayesinde karşılıklı ilişki içine girer (Layder, 2006: 325).

2.3. Toplumsal Ortamlar Alanı

Toplumsal ortamlar, durumsal etkinlikle ilişkili olarak, durumsal etkinliğin dolaysız ortamını oluşturur. “Toplumsal hayatın sistemsel (yapısal) boyutlarını-geçmiş toplumsal etkinliklerin hâlihazırda davranışı etkileyen yeniden-üretilen sonuçlarını- içerirler” (Layder, 2006: 326). Layder, toplumsal ortamların organizasyon biçimlerine göre farklılaştığını belirtmektedir. Bu farklılaşmayı da formel ve informel olarak sınıflandırır. Formel ortamlarda, sıkı bir yapılanma vardır: Okul, hastane gibi. Layder’e göre, bu tür ortamlarda ilişkiler açık bir şekilde tanımlanmıştır. Hiyerarşik bir yapı söz konusudur. “Etkileşim konularına ve onlarla ilişkili pratiklere göre tanımlanır ve bağlılık kariyer teşvikleri ve cezalarla sağlanır” (Layder, 2006: 326). Informel ortamlarda ise, gevşek bir ilişki düzeyi söz konusudur: Arkadaşlık, aile bağları gibi. “Daha informel ortamlarda konular ve pratikler daha az saydamdır ve daha kesin olarak tanımlanır ve bağlılık örgütsel olmayan bir temelde ‘sağlanır’” (Layder, 2006: 326).

2.4. Bağlamsal Kaynaklar Alanı

Toplumsal alanlar teorisinin en dıştaki alanı olan bağlamsal kaynaklar, aynı zamanda tüm diğer bileşenleri de kapsamaktadır. Layder, bu alanı iki unsur üzerine kurar: Maddi kaynakların eşitsiz dağılımı ve kültürel kaynakların tarihsel birikimi.

Maddi kaynakların eşitsiz dağılımı, sınıf, statü gibi değişkenlere göre farklılık gösterir. “Maddi kaynaklar, (eğitim, ev, aile, komşuluk gibi) özel ortamların dolaysız sosyo-ekonomik bağlamını oluşturur ve onların etkileri toplumsal etkinliklerde ve bireyin iç zihinsel yaşantılarında hissedilir ve yaşanılır” (Layder, 2006: 326).

Kültürel kaynakların tarihsel birikimi ise, adetler, bilgi, moda, popüler kültür gibi değişkenlerden oluşur. Bağlamsal kaynaklar, aynı zamanda bireyin zihinsel dünyasını şekillendiren toplumsal değerlerin de kaynağını oluşturmaktadır. Kısaca belirtirsek Layder, Marxist bir dille, maddi altyapının ideolojik ve kültürel yapıyı etkilediğini ifade etmiştir.

2.5. Güç İlişkilerinin Toplumsal Alanlar Üzerindeki Etkisi

Güç ilişkileri, Layder tarafından farklı bir somutlaştırmayla dile getirilmiştir. Güç, toplumsal alanların tamamında vardır, ancak varlık gösterdikleri toplumsal alanlarda etkileşim halindedirler ve az ya da çok toplumun her alanı güçten etkilenir (Layder, 2003: 107). Toplumsal alanların tümü gücün farklı biçimlerine denk gelmektedir. Bireysel güç biçimleri psiko-biyografi ve durumsal etkinlik alanlarına ait olsalar da, ortamlar ve bağlamsal kaynaklarla yakın bir ilişki içindedir (Layder, 2006: 329). Buradan hareketle Layder, gücün temel olarak iki özelliğine vurgu yapar: 1- Yeniden üretilen güç biçimleri nesnel bir karaktere sahiptir. 2- Her toplumsal davranış nesnel kısıtlama etkilerini içinde barındırır. Yani, nesnel olan güç ilişkileri aynı zamanda toplumsal davranışa içkindir. Dolayısıyla güç, çok boyutlu, karmaşık bir yapıdadır. Layder'in güç tanımlamasında, Durkheim'in toplumsal olgulara (Durkheim, 2004) ilişkin yaptığı belirlemelerin izi görülmektedir.³

Layder, gücü Foucault'nun söylem pratiklerinden ayırırken, kısıtlayıcılığa değinir. Ona göre, Foucault'nun güç kavramı tek boyutlu bir özelliğe sahiptir. Oysa güç, Layder için, “özneler-arası boyutlar kadar nesnel ve öznel unsurları da içermelidir” (Layder, 2006: 330). İnsan güdülerine bağlı oldukları kadar, toplumun nesnel yapılarına da bağlıdır. Toplumsal güçler-kısıtlayıcılar, dışsal bir karaktere sahiptir. Yani, bireyi, onlara psikolojik olarak katılmak istediğinde zorlar. Sözcüğü, yoksulluktan kurtulmak isteyen birey, buna ulaşmak için toplum tarafından belirlenen yolları kullanmak zorundadır. “Örneğin, maddi başarı sıkı çalışmayla ve azimle olduğu kadar, suç işleyerek de ‘elde edilebilir’. Bununla beraber, iki yol da toplumsal kısıtlayıcıların zorlayıcı ‘dışsal’ karakterine ışık tutar” (Layder, 2006: 331). Birey bir yandan verili kanalları kullanabilir, öte yandansa toplum tarafından doğru bulunmayan yollara başvurabilir. Ancak, bireyin burada karşılaştığı kısıtlayıcılık, ona dışarıdan bir etkide bulunur.

III. TOPLUMSAL ALANLAR TEORİSİ'NİN ÜZERİNE İNŞA EDİLDİĞİ TEORİLER VE ELEŞTİRİLERİ

3.1. E. Goffman ve Dramatürjik Teori

Goffman, dramatürjik teoride gündelik yaşam koşullarında gerçekleşen etkileşim üzerinde durarak insan eylemlerini anlamaya çalışır. Goffman, sadece yapısal koşulların insan eylemlerini anlamada yeterli olmadığını ileri sürerken, eylemlerin anlamlandırılma sürecinin insanlar arasındaki etkileşimin göz önünde bulundurulmasıyla gerçekleşebileceğini söyler (Fisher ve Strauss, 1997). Etkileşimi yaratan birey, Goffman'ın teorisinde merkezidir. Diğer bir deyişle, aktörü ön plana çıkaran Goffman, etkileşim sürecinde “bireyi çözümleme birimi olarak alır” (Poloma, 1993: 202).

Goffman, yapı yerine bireyler arasındaki yüz yüze etkileşim üzerinde durur. Yüz yüze etkileşim ise bireylerin birbirlerinin eylemleri üzerindeki karşılıklı etkileridir (Goffman, 1959: 15). Goffman'ın teorisi şu iddiaya dayanır: “İnsanlar, diğer insanların kendileri hakkında edindiği izlenimi ‘yönetme’ çabası gösterirken

³ Ayrıca klasiklerin önemi için bkz. Stephen P. Turner (Editör), *Sosyal Teori ve Sosyoloji*, (Haz: Ümit Tatlıcan), Küre yay., İstanbul 2008.

devreye soktukları sembolik araçları kullanarak etkileşime girerler” (Berberoğlu, 2009: 171-172). Bu sembolik araçlarla bireyler ‘performans’larını sergilerler. Performansı sayesinde benliğini diğerlerine sunma şeklini, yapabileceği veya yapamayacağı şeyleri görmeyi ve bunları kontrol edebilmeyi görür (Goffman, 1959: xi). Goffman, yaşamı bir tiyatro sahnesi olarak değerlendirir. Tiyatro sahnesinden etkileşim düzenine geçer. Bu sahnede sergilenen toplumsal davranış, “nihai amacı başkalarını kendi benliğinin otantikliği konusunda ikna etmek olan bir performanstır” (Berberoğlu, 2009: 172). Dolayısıyla performansın ortaya konması etkileşim düzeninin bir parçasıdır.

Goffman’ın ‘etkileşim düzeni’, Layder’in teorisinde yararlandığı konudur. Etkileşim düzeni, “toplumsal etkileşimin toplumun genel kurumsal özellikleri karşısındaki nispeten bağımsız rolüne dikkat çeker” (Layder, 2006: 332). Layder de bu noktadan hareket eder, ancak Layder’in önemle üzerinde durduğu psiko-biyografik faktörler Goffman’ın teorisinde dikkate alınmaz. Öte yandan, Layder’e göre, “Goffman insanların yüz yüze karşılaşmalarda ilgilenmeleri ve sergilemeleri gereken *genel kurallara* bağlılıkları ve *onların* özel durumlarda *gerçekte nasıl davranmaları* gerektiği ayırımı yapmaz” (Layder, 2006: 332). Layder, temel olarak Goffman’ın etkileşim düzeninde farklı toplumsal gerçeklik alanlarını birbirine karıştırdığı iddiasında bulunmaktadır.

3.2. J. Habermas’ın Yaşantı Dünyası ve Güç Anlayışı:

Habermas, sosyal teorinin, bir yandan eylemi diğer yandan sistemi ve yapıyı kapsayan bir genişliğe sahip olması gerektiğini vurgulamıştır (Swingewood, 1998: 340). Bu çerçevede geliştirdiği iletişimsel eylem teorisi (Habermas, 2001), “esas itibarıyla eylem halindeki aktörlerin sosyal ilişkilerini nasıl kurdukları ve tercihlerini nasıl yaptıkları konularına odaklanmaktadır” (Esgin, 2005: 111). Habermas, sosyal teorideki yapı-eylem ayırımındaki eylem üzerinde durarak bunu 4 düzeyde formüle eder: Teleolojik eylem, normlara göre düzenlenmiş eylem, dramaturjik eylem ve iletişimsel eylem. Habermas bu eylemlerden yalnızca iletişimsel eylemin sosyal gerçekliği anlamada yeterli olduğunu savunmuştur.

İletişimsel eyleme göre, bireyler arasında bir etkileşim mevcuttur. Etkileşimle toplumsal bütünleşme sağlanır. Bu bütünleşmede dinden dile dayalı bir görüş birliğine kayma söz konusudur. Dile dayalı iletişim etkinliği sonrasında ortak bir yorumlama süreci kendini göstermektedir (Habermas, 2001: 552).

“Habermas, iletişimsel eylem kuramı’nın bir yönü olarak yaşama dünyasıyla ilgilenmektedir. Ona göre, toplum, iletişim eylemi yolu ile işler ve gelişir; bu süreç aktörlerin yaşama dünyaları tarafından çevrelenmiş ve yapılanmıştır” (Wallace ve Wolf, 2004: 206). Yaşantı dünyası fikri, ortak bir kültürü paylaşanlar arasındaki uyumun ifadesidir. Ortak anlayışa ulaşma ortak kültürel unsurlar vasıtasıyla gerçekleşir. “Habermas’a göre, birey ve bir parçasını oluşturduğu toplumsal dünya arasındaki özel bağı vurgulama eğiliminde olan, özellikle yapısal veya sistem teorilerinden farklı teorilerdeki bir gelişmeyi temsil eder” (Layder, 2006: 273). Habermas’ın etkileşime ve ortak kültüre yaptığı vurgu Layder için önem arz etmektedir. Habermas’ın sistem ve eylem arasında sentez yapma çabası, Layder’in dikkatini çekmiştir.

Habermas'ın bazı görüşlerinden etkilenen Layder, Habermas'a karşı bazı eleştiriler de getirmiştir. Layder'e göre, Habermas, etkileşim dünyasını toplumsal bağlama sıkıştırmıştır. Toplumsal kimliklerin korunması ve sürdürülmesi konusunda yani daha özel kısıtlama ve mümkün kılmayla daha genel kısıtlama ve mümkün kılma arasında ayırım yapmaması önemli bir eleştiri noktasıdır.

Layder'in eleştirilerinden bir diğeri, etkileşimsel alan ile toplumsal hayat arasındaki bağlılığa vurgunun olmamasıdır. Her iki alanın karşılıklı bir bağımlılık ve karmaşıklık ilişkisi içinde olduğu, ontolojik olarak farklı, ancak tek bir gerçeğin farklı yüzleri olduğuna dair vurgu yapmadığı için eleştirmiştir.

Güç konusu da önemli eleştirilere maruz kalmıştır. Habermas, gücü toplumda tek bir noktada toplanan bir olgu olarak değerlendirmiştir (Atiker, 1998). Yani, gücü bütün toplumsal alanlarda en mikro düzeylerde bile işleyen bir araç olarak anlamaz (Layder, 2006: 272). Dolayısıyla, Layder, böyle bir anlayışın gücün farklı alan ve düzeylerinin açıklamasında problem yarattığını ifade etmiştir.

3.3. P. Bourdieu'nün Güç ve Faillik Anlayışı:

Yapı-eylem ikiliğine çözüm bulmaya çalışan diğeri Bourdieu'dür. Bourdieu, yapı-eylem ikiliğinde yapının yanında faili ön plana çıkarır. Ona göre, sosyal teorideki kriz halinin aşılabilmesi bu sorunun çözümüne bağlıdır. Sosyal teorinin merkezi problemlerinin yapı ve eylem-fail arasındaki belirsizlikten kaynaklandığı üzerinde durur. "Bu amaçla Bourdieu, kültürel sermaye, habitus, özel alanlar, gibi kavramsallaştırmalarıyla sosyal eylemin karmaşık yapısına yeni anlamlar vermeyi ve ilerleyici yönde bir teori geliştirmeyi amaçlamaktadır" (Esgin, 2005: 115). Yapı ve eylemin birlikte toplumsal gerçekliği meydana getirdiğini savunur: "Bir yanda fiziksel şeyler, anıtlar, kitaplar, aletler vb. biçimini alabilen kurumlar; diğeri yanda, kazanılmış yatkınlıklar, gövdelerde cisimleşen kalıcı varlık veya yapma biçimleri. Toplumsallaşmış gövde (...) topluma karşıt değildir. Onun varoluş biçimlerinden biridir" (Bourdieu, 1997: 28).

Bourdieu, toplumsal gerçekliği açıklamada, karşıtlıklardan uzak durmaya ve bunları eleştirmeye çalışır. Öznel-nesnel, özgürlük-kısıtlılık gibi karşıtlıkların sosyal gerçekliği anlamada yeterli olmadığını ve bireylerin de gündelik yaşamda hep bu karşıtlıklar üzerinden hareket ettiğini vurgular (Bourdieu, 1997: 86). Bourdieu, "öznelci ve nesnelci kuramsal görüşler, toplumsal hayatın sembolik ve meta boyutları arasında olduğu kadar çeviri ve açıklama, eşzamanlılık ve artzamanlılık, makro ve mikro düzlemde çözümleme arasında uzun süreli tartışmaların ardından tamamlanan karşıtlıklardan kaçınmak ya da onları feshetmek için uğraşır" (Wacquant, 2008: 259-260).

Güç olgusu, Bourdieu'nün yapı-eylem probleminde üzerinde önemle durduğu bir konudur. Yapı-eylem ikiliğini güç olgusu ışığında çözümlemeye çalışır. Gücü, sınıfsal konumlar itibariyle değerlendirir. Oluşturduğu güç tanımlaması ve ilişkilerini kültür ve ekonomi gibi alanlara uygulamıştır. Toplumsal ilişkilerin bu güç dengeleri arasındaki etkileşimle gerçekleştiğini ifade eder. Buradan hareketle toplumsal yaşamın tüm yönlerinin birbiriyle ilişkide olduğunu tekrarlar. Zira önemli kavramsallaştırmalarından olan *habitus* da sosyal yapıyla sosyal pratikler arasındaki bağı ifade eder (Esgin, 2005: 116).

Habitus, “nesnel şartlar tarafından oluşturulan, ama bu şartların değişmesinden sonra bile devam etme eğiliminde olan, kazanılmış devamlı bir algılama, düşünce ve eylem şemaları sistemidir” (Wallace ve Wolf, 2004: 133). Bu şemalar, bireylerin her durum karşısında o duruma uyum sağlamalarını kolaylaştırır. Yani *habitus*, çeşitli durumlarla başa çıkmada kullanılan stratejiler üretme çabasıdır (Bourdieu ve Wacquant, 2003: 27).

Bourdieu'nün söz konusu görüşlerine karşı Layder, bazı eleştiriler getirmiştir. Layder, Bourdieu'nün güce ilişkin görüşünün tek boyutlu olduğunu ve psiko-biyografik güçle özneler-arası güçleri yok saydığını ileri sürmektedir. “Bourdieu'nün psiko-biyografik faillikten kaynaklanan güç ile durumsal etkinlikten kaynaklanan güç arasındaki farkı dikkate almayan pratik kavramı buna bir örnektir” (Layder, 2006: 335). Layder ise, buna karşı şu argümanı ileri sürer: “... bir bireyin öznel güçleri değişkendir ve bazı genel faillik eğilimlerinin tek biçimli etkilerinden ibaret değildir. Benzer şekilde, öznel ve nesnel güç biçimlerinin şekillenmesi ve dolayımlanması durumsal etkinliğin oluşumsal özellikleri dikkate alınmalıdır” (Layder, 2006: 334-335).

Layder, gücün farklı kanallardan ve farklı derecelerde varlık göstererek toplumsal etkileşimi biçimlendirdiğini iddia eder. Bu nedenle de Bourdieu'nün güç anlayışının “kolektif çıkarılardan toplumsal davranışa doğru inen güç anlayışı” olduğunu belirtir (Layder, 2006: 335).

Layder'in Bourdieu'ye yönelttiği eleştirilerden bir diğeri onun *habitus* kavramıdır. Layder'e göre, *habitus* düşüncesi, insanı tamamen toplumsal bir yaratı olarak görmektir. Bourdieu'nün bu kavramla bireyi “aşırı-sosyalleşmiş ve aşırı-inşa-edilmiş bir toplumsal fail” haline getirdiğini vurgulamaktadır. Bourdieu'nün kolektif çıkara yaptığı aşırı vurgu, bireyi ve özneliği yok etmektedir. *Habitus*'la “bireylerin öznel becerileri, kapasiteleri, duyguları ve tutumları tamamen resmin dışında bırakılır” (Layder, 2006: 337). Layder'in toplumsal alanlar teorisi, böyle bir anlayışı reddeder. Birey, kısmen toplum tarafından inşa edilse de tamamen topluma bağlı değildir. Toplum dışında bir de kişisel, öznel bir niteliğe sahiptir. Toplumla uyum içinde ancak aynı zamanda toplumla çelişen birçok unsur içerir. Toplumsal etkileşim, toplumsal gerçekliklerle psiko-biyografiyi bir dengede tutar. Diğer bir deyişle, “toplumsal etkileşim sırasında, bireyin bağımsızlık arzuları ile toplumsal üyeliğin yarattığı aynı ölçüde acil bir gereklilik olan toplumsal katılım arasında ‘ustaca’ bir denge kurulur” (Layder, 2006: 338). Söz konusu ayrılık ve ilişkililik, Layder'in Bourdieu'ye yönelik eleştirisinde ortaya konmaktadır. Layder, Bourdieu'nün bu iki alana ilişkin görüşlerini şu şekilde değerlendirir: “... konum ve pratik arasında bir diyalektikten söz etmek giriş niteliğinde bir açıklama olabilir, ancak o kişisel ve toplumsal gerçeklik arasında önemli kapsamlı örtüşmeyi ortaya koymaya başlamak anlamına gelmez” (Layder, 2006: 339).

IV. TOPLUMSAL ALANLAR TEORİSİNİN PRATİKTEKİ KARŞILIĞI: UYARLAYICI TEORİ

Layder, sosyal teorinin salt teorik düzeyde kalmasına karşı çıkmaktadır. Sosyal teorideki tartışmaların toplum ayağının, yani pratiğinin eksik kalması halinde söz konusu teorilerin toplumsal gerçekliği açıklamada yetersiz kalacağını

vurgulamıştır. Bu nedenle teori ve pratiğin birbiriyle yakından ilişkili olduğunu söyler.

Uyarlayıcı teori, “sosyal araştırmanın belirli ölçüde çeşitli toplumsal alanlar çerçevesinde ele alınan faillik ve yapı arasındaki bağlantılarla ilgilenmesi gerektiğini vurgular” (Layder, 2006: 339) Bir yandan teori üreten sosyal araştırmanın diğer yandan da pratik alandaki yansımalarına bakması gerektiğini vurgular.

Layder, uyarlayıcı teoriyi açıklarken diğer araştırma biçimleriyle de bir karşılaştırmaya gider. Bu karşılaştırmalardan biri olan derinlemesine araştırma, Layder’e göre, bir konu hakkında derinlemesine ve fazla bilgi edinmeye olanak sağlarken, daha geniş konular hakkında teoriler üretmeyi engeller. Oysa Layder, “gerçek anlamda birikimli sosyal bilimsel bilgi, sadece birçok farklı empirik örnek hakkında daha genel teorik sorunlar-özellikle faillik-yapı ve toplumsal alan bağlantıları-bağlamında sistematik karşılaştırmalar yapılarak üretilebilir” (Layder, 2006: 340).

Temellendirilmiş teori, araştırma verilerinden hareketle teoriler üretmeye çalışır. Layder’e göre, bunun bazı sakıncaları bulunmaktadır. Bu teori, daha genel ve kullanılabilir bazı teorileri geçersiz sayabilir ve reddedebilirken aynı zamanda ilgi odağını daha dar bir alanla da sınırlandırabilir (Layder, 2006: 340-341).

Genel teori, daha ziyade resmin bütününe baktığı için özel-mikro alanı gözden kaçırmaktadır. Faillik bağlantı kurulmadığı için yeni bir teorik zeminin oluşmasına pek bir katkı sağlamaz. Bu nedenle de daha soyut ve açıklayıcı olmayan bir yola sokar.

Teori sınıyıcı yaklaşımlarda ise, Layder, sınırlı ve farklı vurguların olduğunu belirtir. Bu yaklaşımda, “teoriler sadece araştırma projesi sırasında elde edilen verileri sınamakta kullanılır. Merton’ın ‘orta boy teori’ yaklaşımında, peşin bir hipotez araştırmadan elde edilen kanıtlarla sınanır” (Layder, 2006: 341). Layder, bu yaklaşımın, peşin hüküm ve kavramlar dikte etme tehlikesine sahip olduğunu ileri sürer. Oysa uyarlayıcı teoride böyle bir dikte etme sürecinin olmayacağını savunmaktadır.

Söz konusu yaklaşımlar, uyarlayıcı teoriye göre, geçersiz değil, ancak yeterlilik bakımından eksiktir. Çünkü kimi yaklaşımlar, genel üzerinden hareket ederek, faillik-mikroyu göz ardı ederken, bazıları ise, mikrodan hareketle geneli geçersiz kılmaktadır. Oysa yapılması gereken bir taraftan makroyu mikro ile değerlendirmek diğer taraftan ise, teori ve pratiği bir arada ele almaktır.

V. SONUÇ

Toplumsal alanlar teorisi, toplumsal gerçekliğin bütün yönleriyle değerlendirilmeye çalışıldığı bir teoridir. Layder, bu teoriyle makro-mikro, faillik-yapı ve birey-toplum düalizmlerine bir çözüm bulma girişimine dâhil olmuştur. Onun için birey ve toplum, birbirinden tamamen bağımsız ve ayrı iki gerçeklik değildir. Bunlar, toplumsal gerçekliğin yalnızca farklı yansımalarıdır. Bu nedenle de daha önceden var olan teorilerin yaptığı gibi bu ayrımlardan sadece birine odaklanmak, bahsedilen toplumsal gerçekliği anlamada yeterli olmayacaktır. Kavramsallaştırdığı teori tam da bu noktada işlevsel olmaktadır. “Toplumsal alanlar teorisi öznel, özneler-arası ve nesnel olguların aynı toplumsal gerçekliğin farklı

yüzleri olduklarını öne sürer. Onlar birbirlerini dışlayan ve bu yüzden rakip toplumsal gerçeklik anlayışları değillerdir” (Layder, 2006: 330). Teorisini temellendirirken, yer yer klasik sosyoloji geleneğinden etkilense de Goffman, Bourdieu ve Habermas gibi modern düşün insanlarının teorilerinden de faydalanmıştır. Sözelimi Bourdieu’nun güç üzerine analizlerinden yararlanırken gücün tek alanlı bir yapısının olmadığını aslında farklı kanallara sahip olduğunu, öznel ve nesnel alanları da kapsadığı eleştirisini yöneltmektedir.

Layder, sosyal teorideki yapı-eylem ayrımında psiko-biyografik faktörlerin göz ardı edilmesinin toplumsal gerçekliği anlamada çeşitli sorunlar yarattığını belirtmektedir. Toplum, yapı olduğu kadar bu yapıyı meydana getiren ve dönüştüren bireyden de oluşmaktadır. Dolayısıyla bireyin, toplumsal gerçeğin yaratılmasında aktif bir rolü olduğuna vurgu yapmaktadır. Psiko-biyografik faktörlerin yanında gücün, özellikle farklı kaynaklardan beslenen güç ilişkilerinin toplumsal bağlarla ilişkiye girerek yeni gerçeklik formları yarattığını belirtir. Mekân ve zaman içinde farklı şekillerde ortaya çıkan güç ilişkileri toplumsal ortamları ve bağlamsal kaynakları çeşitli şekillerde etkilemektedir. Toplumda var olan bu etkileşim süreci, Layder’in teorisinde esastır. Sembolik etkileşimciler gibi etkileşimi öne çıkarmakta, yapıyı da aynı oranda senteze sokmaya çalışmaktadır. Toplumsal alandaki etkileşimden hareketle anlamın oluştuğunu belirten Layder, psiko-biyografik faktörler yanında dışsal faktörlerin de dikkate alınması gerektiğini ifade eder. Ancak Layder’in teorisinde, bireyin içsel ya da psiko-biyografi gibi süreçlerinin çok fazla ön plana çıktığı görülmektedir. Makro-mikro arasında denge kurmaya çalışırken bu süreçlerin herhangi birine daha fazla ağırlık verme hatasına kendisinden önceki düşünürler gibi Layder de düşmüş görünmektedir. Üstelik makro-mikro gibi problemler bir alanın anlaşılmasında tarihselliğin yok sayılması, değişimin görülmemesi de bu tür teorilerin temel hataları arasında değerlendirilebilir. Toplumsal gerçekliğin etkileşimsel özelliğine vurgu yapsa da toplumdaki tarihi süreçleri göz ardı etmesi ve toplumu sanki donmuş, ilerleme nosyonunun olmadığı bir soyut gerçeklik olarak değerlendirmesi teorisini aslında işlevselcilerin yaptığı gibi bir makro teori haline yaklaştırmıştır. Bireyi toplumsal çözümlemeye dahil etmesi teorisine önemli artılar kazandırırken bu bireyin nasıl bir etkileşim içerisinde olduğu, var olan toplumsal kurumların bireysel yaşam üzerindeki baskıcı etkisinin bu bireyi nasıl dönüştürdüğü konularını açıklamada çeşitli ve yeni problem alanları oluşmaktadır. Ayrıca Layder’in teorisinin pratikteki karşılığı olan ‘uyarlayıcı teori’ tartışması ise alana sadece yapı-eylem üzerinden yaklaşmaktadır. Alan araştırmalarının teoriyle, teorisinin de alan araştırmalarıyla desteklenmesi gerektiğini savunurken bunun hangi araçlarla ve ne şekilde gerçekleştirileceğine ilişkin net bir açıklama ileri sürememektedir.

KAYNAKÇA

- ATİKER, Erhan (1998). *Modernizm ve Kitle Toplumu*, Ankara: Vadi Yayınları.
- BAUMAN Zygmunt (2002). “Bir Postmodern Sosyoloji Var mıdır?”, *Retorik, Hermeneutik ve Sosyal Bilimler: İnsan Bilimlerinde Retoriğe Dönüş*, (Der. ve Çev: Hüsamet Arslan), İstanbul: Paradigma Yayınları, s. 105-126.

- BERBEROĞLU Berch (2009). *Klasik ve aĐdaŐ Sosyal Teoriye Giriş: EleŐtirel Bir Perspektif*, (ev: Can Cemgil), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- BOURDIEU, Pierre (1997). *Toplumbilimsel Sorunlar*, (ev: I. Ergüden), İstanbul: Kesit Yayınları.
- BOURDIEU, Pierre ve WACQUANT, Loic J.D. (2003). *D Őn msel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*, (ev: Nazlı  kten), İstanbul: İletifim Yayınları.
- DURKHEIM Emile (2004). *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*, (ev: Cenk SaraçoĐlu), İstanbul: Bordo Siyah Yayınları.
- ESĐİN Ali (2005). *Anthony Giddens Sosyolojisi*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- FISHER Berenice ve STRAUSS Anselm (1997). "Etkileşimcilik", *Sosyolojik  z mlenin Tarihi*, (ev: KurtuluŐ Dinçer), Editör: Tom Bottomore ve Robert Nisbet, Ankara: Ayrac Yayınları, s. 459-496.
- GIDDENS Anthony (2005). *Sosyal Teorinin Temel Problemleri: Sosyal Analizde Eylem, Yapı ve çelişki*, (ev: Ümit Tatlıcan), İstanbul: Paradigma Yayınları.
- GOFFMAN Erving (1959). *The Presentation of Everyday Life*, New York: Doubleday.
- HABERMAS Jürgen (2001), *İletifimsel Eylem Kuramı*, (ev: Mustafa Tüzel), İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- HAGEN, Roar (2000). "Rational Choice", *Claasical and Modern Social Theory*, Edited by: Heine Andersen and Lars Bo Kaspersen, Massachusetts: Blackwell Pub., s. 197-213.
- HERITAGE John (2008). "Harold Garfinkel", (ev: Atakan HatipoĐlu,) *Sosyolojik DüŐüncede İz Bırakanlar*, Yayına Hazırlayan: Rob Stones, İstanbul: BaĐlam Yayınları, s. 216-230.
- JOHNSON Doyle Paul (1981). *Sociological Theory: Classical Founders and Contemporary Perspectives*, New York: Macmillan Company.
- KIZILELİK Sezgin (1996). *Sosyoloji Teorileri 3*, İzmir: Saray Kitabevleri.
- LAYDER Derek (2003). *Modern Social Theory: Key Debates and New Directions*, London: Routledge.
- LAYDER Derek (2004). *Social and Personal Identity: Understanding Yourself*, London: Sage Pub.
- LAYDER Derek (2006). *Sosyal Teoriye Giriş*, (ev: Ümit Tatlıcan), İstanbul: Küre Yayınları.
- POLOMA Margaret M. (1993). *aĐdaŐ Sosyoloji Kuramları*, (ev: Hayriye ErbaŐ), Ankara: GündoĐan Yayınları.
- SWINGWOOD Alan (1998). *Sosyolojik DüŐüncenin Kısa Tarihi*, (ev: Osman Akınhay), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları
- TURNER Stephen P. (Editör) (2008). *Sosyal Teori ve Sosyoloji: Kl sikler ve  tesi*, (Haz: Ümit Tatlıcan), İstanbul: Küre Yayınları.
- WACQUANT Loic (2008). "Pierre Bourdieu", (ev: Füsun K kalan ımrın), *Sosyolojik DüŐüncede İz Bırakanlar*, Yayına Hazırlayan: Rob Stones, İstanbul: BaĐlam Yayınları.
- WALLACE Ruth A. ve WOLF Alison (2004). *aĐdaŐ Sosyoloji Kuramları: Klasik GeleneĐin GeliŐtirilmesi*, (ev: Leyla Elburuz - M. Rami Ayas), İzmir: Punto Yayıncılık.

WALLERSTEIN Immanuel (1999). *Sosyal Bilimleri Düşünmemek: 19. Yüzyıl Paradigmasının Sınırları*, (Çev: Taylan Doğan), İstanbul: Avesta Yayınları.

From Dualism of Structure-Action to the Theory of Social Domain

In sociology social reality has a multidimensional structure. The elements that constitute social reality are diverse due to the diversity within societies. In this respect, classical sociologists such as Comte, Durkheim, and Weber tried to understand the ways in which a society could be understood. While Comte tried to define sociology with a focus on social order, Marx tried to understand the society from a conflict perspective. Thus, they focused on a single unity, that is the society, from different perspectives. Since 1950s –indeed from the beginning of the 20th century–the criticisms that launched against the macro theories increased the popularity of the micro theories. Macro theories are criticized because it is argued that the society cannot be understood with a mere analysis of institutions-macro structures, and indeed individual-micro have to be given priority. That is to say, theories which, contrary to functionalism, prioritize individual and their actions like phenomenology, ethnomethodology, dramaturgy and symbolic interactionism gained importance in sociology. Other than the micro theories that gained importance starting with 1950s, the theories that try to unite micro and macro theories, and establish links between these two reality levels were established. The theories which tried to create a balance between micro and macro, also tried to establish a link between those two spheres through including individual to interaction. Berger and Luckmann’s theory of social construction, Giddens’ theory of structuration, Habermas’s theory of communicative action and finally Layder’s theory of social domains are some of the attempts to build such a link between two spheres. Layder tries to create a mutual unity by relating individual and his/her psychological processes with existing theories. While doing this he get use of various theories. Layder used Durkheim’s ideas on social things. Layder analyzed “objectivity” and “compulsivity” –concepts which Durkheim ascribe to social facts– from the perspective of power. Other than Durkheim, Bourdieu’s “power” and “agency”, Habermas’s “lifeworld” and “power relations” and Goffman’s “interaction order” are criticized and reinterpreted by Layder. In other words, Layder tried to solve the problems of existing theories with his own theory.

According to Layder, whether objective or subjective, every fact represents two faces of the reality. Society is a product of the unity of these objective and subjective sides. In contemporary analysis, dominant theories focus on one of these spheres and thus it is not possible to realize the social reality with such an analysis. Thus, he adds psycho-biographic factors to his analysis besides macro level. Psycho-biographic factors not only have an impact on the individual, but also contribute to the social reproduction. Layder argues that socialization is overemphasized while the actor’s creative potentials are underemphasized. Psycho-biographic factors, through interacting domain of situated activity not only change itself but also change domain of situated activity. The domain of situated activity represents the practical dimension of the society and thus controls other dimensions and guides other spheres’ effects on each other. The domain of situated activity has temporary and short term structure.

The domain of social settings is a sphere related to the domain of situated activity. The domain of social settings includes the structural dimension of social life, the impact of previous social events on contemporary actions, and its impact on the reproduction of contemporary actions. Layder argues that social settings can be organized in different ways and this sphere is formed in formal and informal ways. In formal sphere, there is a strict hierarchy while in informal sphere hierarchy is more loose and adherence is achieved in a non-organizational manner. In Layder's theory, the outer sphere is the domain of contextual resources. This is more comprehensive than other domains. Layder creates this domain through unequal distribution of material resources and historical accumulation of cultural resources. Material resources that involve variables like class, status, education are felt in individual's social activities and mental life. Cultural resources, on the other hand, involve variables like custom, tradition, fashion and popular culture and they have an impact on individual as well. Layder tries to explain this impact through power relations. According to Layder, all dimensions of social life are influenced by power and also create power. There is no social sphere which power does not have an impact on. Thus, power relations in different spheres have interactive relationships. For instance, power relations that take place in domain of psychobiography have a relationship with domain of contextual resources as well. Layder's interpretation of power is different from that of Foucault. According to Layder, Foucault defines power as a concept that has one dimensional property in social sphere. Yet, Layder argues, power is influenced by subjective parts of society as well as objective parts.

Layder's those explanations on theory has a meaning in the practical sphere. According to him, a theory that lacks practical dimension cannot help in understanding the society. For that reason, theories should have practical dimension. What he calls adaptive theory has an important place in theory-practical unity/ harmony. He argues that the approaches in practical dimension are not wrong but inadequate.

To sum up, Layder the macro and macro dimensions which are not included in the attempts to understand the society, is included in the theory of social domains in a mutually relational way. Thus he tried to take the social structure into account while including the individual into his theory. He argues that structure based theories neglect the individual, while individual based theories neglect the structure and thus both are inadequate. Those shortcomings can be overcome by including two reality levels into the analysis.